

"צפון"

תמרון קיץ בצבא ברה"מ

ד"ר מתי מיזל

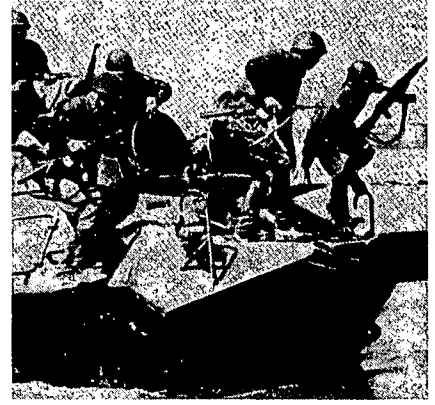
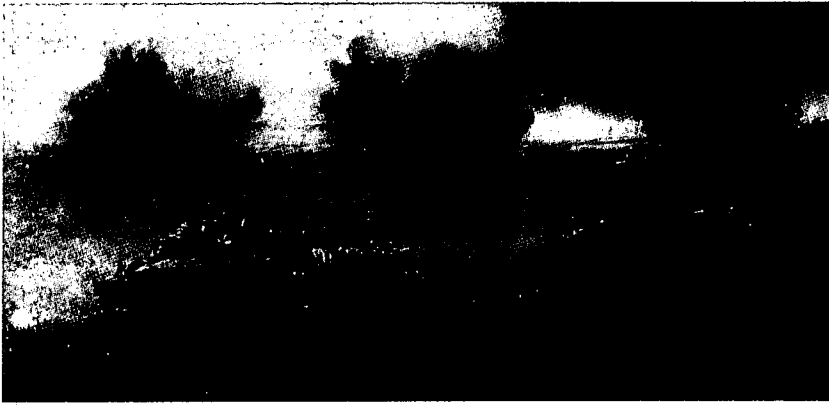
בקיץ 1976, בין ה-14 ביוני ועד ה-18 בו, התנהל באיזור פטרוואבודסק-סטורוצק-ויבורג שבמחוז הצבאי של לנינגראד התמרון הצבאי "צפון" (סבר). היה זה תרגיל דו-צדדי בו השתתפו כ-25,000 חיילים, כוחי של כשתי דיביוזיות תקנית. מפקד התרגיל היה מפקד המחוז הצבאי של לנינגראד, גנרל-פולקובניק אנאטולי איבאנוביץ גריבוקוב, אך את הפיקוח על התרגיל נטל על עצמו המפקד העליון של כוחות היבשה של ברה"מ, גנרל-ארמיה איבן גריגורביץ פאבלובסקי. משקיפים ממדינות זרות — גרמניה המזרחית, פולין, פינלנד, שבדיה ונורבגיה — הוזמנו לצפות בתרגיל. משקיפים אלה נכחו בשני המבצעים במסגרת התרגיל: התקפה על קו הגנה אמצעי וצליחת נהר והקמת ראש-גשר על-ידי הכוחות הצולחים.

תרגיל "צפון", כמו קודמו "קווקז", הוא כנראה אחד מסדרת תרגילים שתוכננו במטרה לבדוק בעימת תורתיות ומבצעיות בעת הפעלת כוחות ברמה שאינה עולה על עוצמת קורפוס. בתרגיל "צפון" הכונה היתה לבחון מספר הנחות תורתיות באשר להפעלת מסגרות לחימה קטנות, מתחת לרמת הדרי-ביזיה. נוסף לכך, יתכן שמטרת התרגיל היתה לפתח ולבחון הצעות לתקנות-שירות ותקנות-שדה חדשות בכוחות המזוינים של ברה"מ.

קיים דמיון רב בין תרגיל "צפון" לתרגיל "קווקז", אך היו ביניהם גם הבדלים לא מעטים. בתרגיל "קווקז" הופעלו כוחות במסגרות של דיביוזיה ושל רגימנט. השטח היה הררי ובו מעברים וצירי תנועה מועטים, והפסגות היו מכוסות שלג עמוק (עד מספר מטרים). הגייסות הופעלו ונבחנו בצורות שונות: קרב היתקלות, הגנה והתקפה במערך מדורג, מעבר מהיר

בשנת 1976 התרחשו שני תמרונים במסגרת הפעילות ההדרגתית הסדירה של הצבא הסובייטי. תמרונים אלו ממחישים את המיקום המרכזי של פעילות כוחות היבשה בתפיסה הצבאית הסובייטית. בשני התמרונים הושם דגש רב על שיתוף הפעולה הבין-זרועי והבין-חילי, שהוא אלמנט קבוע בחשיבה ובהפעלה האופרטיבית של הכוחות הסובייטיים. נקודה הראויה לציון היא העובדה כי לקחים שהופקו מהתמרון הראשון יושמו בשני. יש להדגיש גם את החשיבות הפוליטית של התמרונים, שבאה לידי ביטוי בהזמנתם של משקיפים מערביים, כהוכחה לכך שברה"מ דבקה גם מבחינה פורמלית בהחלתו של דטנט במישור הצבאי כפועל יוצא מהתימת הסכמי הלסינקי ביולי 1975. על אף הדמיון בצדדים הטקטיים השונים של התרגיל, מודגש השוני המרכזי שעיקרו נובע מההנאים הגיאוגרפיים השונים. בעוד שתמרון "קווקז" נערך בתנאים של זירה הררית (פרמזו לכוונות אפשריות של הסובייטים לפעולה בתורפיה, יוון, יוגוסלביה ואיראן), נערך תרגיל "צפון" באיזור יערות וביצות לנינגראד, בתנאים שמזכירים אפשרות של תכנון מבצעים סובייטיים משולבים כלפי הארצות הסקנדינביות.

• פירוט מהלכי תרגיל "קווקז" — ראה חוברת 251-252.

התרגיל: „יחידות שריון וחרמ"ש מודרניות, מצוידות בטכנו-
לוגיה המודרנית ביותר, מסוגלות לנהל פעילות קרבית ממושכת
גם כשהן מנותקות משאר הכוח... הפשיטה הנועות של הבטליון
עירערה את המבנה הקרבי של האיב... מאוחר יותר, לאחר
מספר חודשים, כשהנושא נדון בעיון לכל עומקו, נוסחה גישה
זו במושגים כוללים כלקחים תורתיים שתוקפם הוא מעל
ומעבר לתמרון ספציפי בשטח מסוים. מאמר מערכת של
ירחון מיניסטריון ההגנה הסובייטי „ווייני ווסטניק“ (הביטחון
הצבאי) כתב במפורש: „הבטליון, הפלוגה, ולעיתים אפילו
המחלקה, חייבים לפעול בגזרות שונות, לפעמים כשהם מגות-
קים מן הכוח העיקרי. זאת, כדי לבצע מגוון של משימות
קרביות הן במתקפה והן במגנה. מכאן שבעת אימון קרבי
ופוליטי, ובאופן מיוחד בתנאי תמרון טקטי מיוחדים, יש להגיע
לרמה גבוהה של יכולת תיאום ושיתוף פעולה בין יחידות
(כולל צוותים ומחלקות), פלוגות וסוללות. יכולת הלחימה של
יחידות ועוצבות תלויה, אחרי הכל, ברמת אימון.“

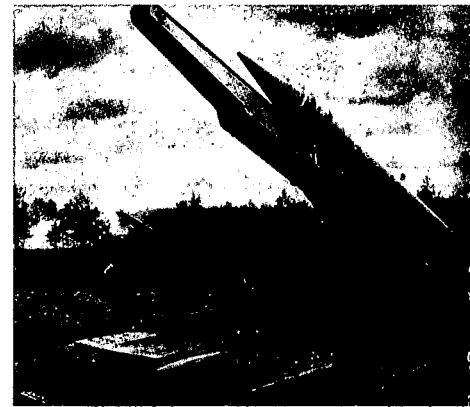
מתברר, שעל כתפי מפקד הפלוגה ומפקד הבטליון מוטלת
אחריות כבדה מאוד, ויש להכשירו ולאמנו לקראת קבלת
אחריות כזו. מהו, אם כן, תוכנו של האימון שיקנה למפקד
ולקציני הסובייטי את התכונות הדרושות ואת היכולת הקרבית
הנדרשת ממנו? בלי להיכנס לפירוט גדול מדי של הבעיות
הכרוכות באימון זה, תכונה אחת מן ההכרח שתהיה בקצין
הסובייטי, אם ברצונו לעמוד בהצלחה במשימת המוטלת עליו.
יש ללמד את הקצינים בצבא הסובייטי כי עליהם להשיג
הצלחה בקרב לא על-ידי עליונות מספרית, אלא בדרך של
תמרון נבון של הכוחות, על-ידי הטעיה, קריאה נכונה של
הקרב ושימוש נבון בסיוע האש. תכונות אלו שבעזרתן צריך
הקצין הסובייטי לנצח בקרב, תלויות כולן בדבר אחד: יכולתו
של הקצין לגלות יוזמה ולפעול באופן עצמאי. ללא יוזמה
וגמישות מחשבתית, לעולם לא ישיג המפקד את מטרתו בקרב.
זוהי הבשורה שמביא הפיקוד העליון של הצבא הסובייטי
לקציניו הוותיקים.

אין כאן „גילוי אמריקה“ כלשהו, שכן חשיבותה של יוזמת
המפקד היתה ידועה זמן רב לפיקוד העליון של הצבא הסובייטי,
אלא שבדרגי הביניים של הקצונה הסובייטית נתגלתה התנג-
דות לדרך זו של הטלת אחריות גדולה על המפקד ודרישה
לגילוי יוזמה על-ידו. דרג הביניים של הקצונה הסובייטית הם

מלחימה לתנועה, ולהיפך. נערכו נסיונות בצורות שונות של
שיתוף פעולה בין יחידות שונות ובין יחידות מזרועות
שונות — שריון וחרמ"ש, תותחנים, חיל-אוויר, קשר, הגדסה,
שירותי הספקה ועורף, וכל זאת בתנאים של לוחמה נידת.
בתרגיל „צפון“ היה השטח שונה לחלוטין. הכוחות פעלו בשטח
מישורי וביצתי מאוד, חלקו מיוער וחלקו ערבה המכוסה
בעצים נמוכים ובשיחים. השטח כלל אגמים מרובים, נהרות
ומצוקי שחם. הכוחות שפעלו ונבדקו היו בעיקר יחידות קטנות:
גדוד (בטליון), פלוגה, ואף מחלקה. גם בתרגיל זה הופעלו הכו-
חות על-פני שטח נרחב ותוך זמן קצר, עובדה שחייבה תנועה
מהירה ומעבר חריף מתנועה ללחימה וחזור חלילה.

צורת הקרב העיקרית שנבדקה היתה קרב היתקלות, שבמהלכו
נבדקו אופנים שונים של שיתוף-פעולה בין הזרועות השונות.
בתרגיל „קווקו“ היו אלה „המערכיים“ שתקפו את „המזרחיים“
(וכנראה גם „גינצו“). בתרגיל „צפון“ תקפו „הדרומיים“
והבקיעו את מערך ההגנה של „הצפוניים“. מעניין לציין כי
לקחים שנלמדו מתרגיל „קווקו“ יושבו והופעלו ב„צפון“, ואת
על אף פרק הזמן הקצר שחלף בין תמרון אחד למשנהו. שאלות
שהועלו כתוצאה מהתרגיל הראשון נבחנו ונבדקו בשני. אחת
השאלות החשובות שנבדקו ב„צפון“ (ולא נדונו בפירוט רב
ב„קווקו“) היתה הפעלתם של המטות ברמות שונות, ובדיקה
האם לוחות-המטה והישובים שונים שנעשים במטות, אכן
מתאימים ליכולתם המבצעית של הגייסות. במיוחד נבדקו
לוחות-מטה הדנים במהירות תנועתם של כוחות החיילים לגבור
על קרי-הגנה אמצעי ולחצות נהר רחב תוך כדי לחימה. לאחר
שביצעו הכוחות את שלב חציית הנהר היה עליהם לחזור
לעומק מערך ההגנה של האויב תוך שימוש באמצעים שונים,
משריון ועד נחיתה במסוקים.

מניתוח התרגיל נראה כי במחשבה הצבאית הסובייטית כיום
מוקדש מקום חשוב לדיקו בהפעלתן ובניצולן של יחידות
קטנות. יתכן שמסקנה זו היא תוצאה של עיון מדוקדק בלקחיהן
של המלחמות השונות בעולם — מויאט-נאם במזרח-הרחוק
ועד המזרח-התיכון, ובמיוחד לקחי מלחמת יום-הכיפורים.
הפקת הלקחים היא חלק בלתי נפרד מתהליך פיתוח תורת
לחימה בצבא הסובייטי. ב-6 בפברואר, עם סיומו של תרגיל
„קווקו“, נכתב ב„כוכב האדום“, יומון הצבא הסובייטי, לסיכום

במסוקים לא היו שייכים לחיל הצנחנים מונחתי-אוויר של הצבא הסובייטי, אלא היו יחידות חרמ"ש רגילות. במבצעים אלה הונחתה פלוגה ובפעם אחרת — גדוד חרמ"ש.

את החלק המרכזי של התמרון תפס תרגיל צליחה של מכשול מים ששימש כאמור, כקו ההגנה העיקרי של „הצפוניים”. רוחב הנהר כ-300 מ', עומקו 20 מ', והצליחה נעשתה בגזרה בת קילומטר אחד. הצליחה החלה בהנחתה ארטילרית, אך ללא סיוע אוויר (לדעת משקיפים מערביים לא איפשרו זאת תנאי מזג-האוויר הגרועים. הפרסומים הסובייטיים לא הזכירו כלל את בעיית הסיוע מן האוויר בדיווחיהם על הצליחה). טנקים אמפיביים הגיעו לגדה הקרובה של הנהר לאחר מסע בשטח שחלקו ביצתי, המכוסה שיחים ועצים נמוכים. הם חצו את הנהר כשהם יורים בתותחיהם ובמקלעיהם. זמן חציית כל טנק את הנהר נמשך כ-6 דקות. בעת חציית הטנקים עברו מסוקים נושאי גייסות מעל הנהר. מייד עם הגיעם לגדה המוחזקת בידי „האויב” העסיקו אותו הטנקים באש והקימו ראש-גשר, וכך גל אחרי גל. בשלב ראשון צלח את הנהר גדוד טנקים מתוגבר במרגמות, נשק נ"ט וכוח הנדסה קרבית. אחרי הטנקים הגיעו נגמ"שים אמפיביים ובהם לוחמי חרמ"ש. כשהוקם ראש-הגשר, החלו הכוחות הצולחים להקים גשר על הנהר. משאיות נושאות חלקי גשר פונטונים קרבו לנהר, פרקו את מטענן ויחידת ההנדסה החלה להקים את הגשר. עם הקמתו עברו הטנקים שאינם אמפיביים, אחריהם עברו התותחים המתנייעים, ולבסוף שירותי האספקה והעורף. הקמת הגשר הסתיימה 30 דקות לאחר המטח הארטילרי הראשון — עדות למיומנותם של המהנדסים מקימי הגשר (לאחר סיום התמרון העניק גנרל פאבלובסקי למפקד גדוד הפונטונים מתנה: שעון ועליו חרות שם מפקד הגדוד כאות-הוקרה להצטיינות במבצע הגישור). מבצע הצליחה כולו נמשך 58 דקות.

סיכום

תרגיל „צפון” הוצג כהצלחה שלמה. הצורך והיכולת בהפעלת מסגרות לחימה קטנות; שיתוף פעולה רב-צדדי בין כוחות קטנים של הזרועות השונות להצלחת מבצעים קרביים בלוחמה מודרנית; הטלת אחריות גדולה יותר על המפקד הזוטר, ודרישה ליוזמה ולגמישות מחשבתית. רבה יותר מצידו — כל אלה הוצגו כאילו צדקתם הוכחה על-ידי הצלחת התרגיל.

מפקדי דיביוזיות ורגימנטים שהגיעו לעמדותיהם בהתקדמם במערכת נוקשה, שבה לא היה כל מקום לגילוי יוזמה על-ידי המפקד הזוטר. טבעי הדבר שקצינים אלה לא עזרו לפיקוד העליון במאמציו להחדיר רוח של גילוי יוזמה בקצונת. לפיכך נאלץ הפיקוד העליון לפעול בדרכים שונות — ביניהן תמרון-נים צבאים — כדי להשיג את מטרתו. בעיית יוזמתו של המפקד והקצין קשורה קשר הדוק עם שאלת נוהל מתן פקודות בקרב. בעבר, דרשה המסגרת הנוקשה של הצבא הסובייטי (זו שאחד ממאפייניה היה הרתעת קצינים בעלי יוזמה) מערכת מסורבלת של פקודות ארוכות וכתובות שהועברו בסולם הפיקוד מלמעלה למטה. זהו מנהג שאינו מתאים לתנאי הקרב המודרני, ומכאן שהפיקוד העליון מנסה למצוא נוהל חדש, בו תימסרנה הפקודות בקצרה, בעל-פה וללא סרבול. פקודות כאלה יכולות להיות יעילות ולהביא תוצאות רצויות רק אם יינתנו ויתקבלו על-ידי קצינים שאינם חוששים לנקוט יוזמה ופעולה עצמאית, גם אם דרגתם אינה גבוהה. הודמנות לפעולה ביוזמתו של הקצין הזוטר תבוא רק בעת שיופעלו יחידות קטנות וכפי שנדרש על-ידי ההנחות התורתיות של תרגילי „קווקו” ו„צפון”.

על-פי המקורות העומדים לרשותנו, היה סיפור המעשה של „צפון” פשוט למדי: הכוח „הדרומי” תקף את „הצפוניים”, כשהכוח „הצפוני” נסוג תוך ניצול מערך ההגנה המדורג שעמד לרשותו. קו ההגנה העיקרי של „הצפוניים” התבסס על הנהר וואוס. כל אחד משני הצדדים צריך היה לפעול במערך מדורג, כש„הצפוניים” נסוגים ונעצרים כל פעם בקו הגנה מתוכנן מראש, ובכל קו הגנה עליהם לעמוד מול התקפות חוזרות ונשנות. „הדרומיים” תקפו תוך כדי תנועה את קו ההגנה של „הצפוניים”, ובכל פעם שגברו על קו הגנה אחד עמד מולם קו נוסף. בסופו של התרגיל הבקיעו „הדרומיים” את מערך ההגנה של האויב וחדרו לעומק שטחו, תוך שימוש בכוחות שריון חרמ"ש, אוויר וארטילריה. התנועה לקרב, בעיקר של הכוחות „הדרומיים” התוקפים, נעשתה במהירות ותוך כדי התגברות על מכשולים שונים בשטח (ביצות, מכשולי מים, ויערות). נעשה שימוש אינטנסיבי במסוקים לתקיפה ולהובלת כוחות חרמ"ש לבחייתה בעורף הכוחות המגינים (זהו פיתוח של הניסיון שנעשה בתרגיל „קווקו”, בו שימשו המסוקים למתן סיוע-אש לכוחות התוקפים). ראוי לציין כי הכוחות שהובלו